

Ususret 130. obljetnici Markovićeve rektorskoga govora (1881): ostvareni zadaci u istraživanju hrvatske filozofske baštine

IVAN PEKLIĆ
Matije Gupca 42
HR-48260 Križevci
ivan.peklic@kc.t-com.hr

Pregledni članak
Review article
Primljeno/Recieved: 25. 10. 2011.
Prihvaćeno/Accepted: 10. 11. 2011.

U članku sam obradio govor koji je Marković održao 1881. godine prigodom stupanja na dužnost rektora zagrebačkoga Sveučilišta. U tom govoru Marković je odredio zadatke kojima se trebaju posvetiti istraživači hrvatske filozofske baštine: izraditi popis hrvatskih filozofa; ukazati na njihovu pripadnost hrvatskom filozofskom korpusu; pronaći njihova djela, utvrditi naslove tih djela, izraditi njihov popis; prevesti ih na hrvatski jezik; osnovati »pristojnu filozofijsku knjižnicu«. Na važnost njegova govora upozorili su i istraživači hrvatske filozofske baštine. Dio zadataka koje je Marković istaknuo u svojem govoru ostvario je Ivica Martinović u monografiji Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća, u kojoj je sastavio bibliografiju filozofskih djela hrvatskih pisaca. U članku sam izdvojio i one istraživače hrvatske filozofske baštine koji su se obradili filozofe 19. i 20. stoljeća. Naposljetku sam popisao zadatke koje bi trebalo ostvariti s obzirom na nova tehnička postignuća.

Ključne riječi: Franjo Marković, Erna Banić-Pajnić, Ivica Martinović, Josip (Teofil) Harapin, Zlatko Posavac, Pavo Barišić, hrvatska filozofska baština

1. Uvod

Ove godine navršava točno 130 godina od nastupnoga rektorskog govora kojega je Franjo Marković (1845-1914), književnik, filozof, političar i kulturni djelatnik,¹ održao 19. listopada 1881. godine. Taj nastupni govor najprije je objavljen u *Vijencu*² i *Narodnom listu*,³ a otisnut je i u prvom

broju časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (1975),⁴ te u hrestomatiji *Novija hrvatska filozofija* (1995).⁵ U članku ću se koristiti pretiskom govora koji je objavljen u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

1 O Markovićeve životopisu i njegovim djelima koja pripadaju književnosti i filozofiji vidi u: Krsto Pavletić, *Život i pjesnička djela Franje Markovića* (Zagreb: Matica hrvatska, 1917); Albert Bazala, *Filozofijski portret Franje Markovića* (Zagreb: Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, 1974).

2 [Franjo Marković], »Filozofijski pisci od 15.–18. vieka u Dalmaciji.«, nastupni govor novoizabranoga rektora magnifika dra. Fr. Markovića, držan prigodom njegove instalacije, dne 19. listopada 1881., *Vienac* 13 (1881), br. 44, str. 701-707.

3 [Franjo Marković], »Govor velenog g rektora hrvatskog

sveučilišta dr. Franje Markovića, držan prigodom njegove instalacije dne 19. listopada 1881.«, *Narodni list (Il nazi-onale)* 20 (1881), br. 82, str. 2; br. 83, str. 2; br. 84, str. 2; br. 85, str. 2; br. 86, str. 2.

4 [Franjo Marković], »Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, govor nastupajućega rektora dra. Franje pl. Markovića, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1 (1975), str. 255-279.

5 [Franjo Marković] »Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, govor nastupajućega rektora dra. Franje pl. Markovića, u: Franjo Zenko (priređivač sveska), *Novija hrvatska filozofija*. Hrestomatija filozofije, svezak 10 (Zagreb: Školska knjiga, 1995), str. 91-114.

U »Uvodnoj napomeni urednika uz fotokopiju rektorskoga govora prof. Franje Markovića«, Vladimir Filipović je 1975. godine naglasio da je Markovićevo govoro »prvi orijentacioni pokušaj sistematskog prikaza priloga nekih naših filozofskih pređa evropskoj filozofskoj misli«. ⁶ Trideset godina poslije, a u članku »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«, Erna Banić-Pajnić je istaknula da je Markovićevo govoro »program istraživanja hrvatske filozofije« u kojem je težište stavljeno na »dokumentarističko-arhivistički posao« koji smjera na »izradu jedne baze podataka«. ⁷ Osim prikaza Markovićeovih zadataka, Banić-Pajnić je naznačila i zadatke koje »bi još trebalo učiniti«. ⁸ U ovom članku zato ću prikazati i njezina stajališta. Posljednje od dosadašnjih istraživanja o hrvatskoj filozofskoj baštini u razdoblju od 15. do 18. stoljeća proveo je Ivica Martinović u opširnoj monografiji *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*. ⁹ Premda se nije usmjerio na Markovićeve zadatke, Martinović je svojom monografijom uvelike doprinio realizaciji nekih od zadataka. U članku ću zato prikazati i rezultate njegovih istraživanja. Uz to, ukazat ću i na stanje istraženosti onih hrvatskih filozofa koji su djelovali tijekom 19. i 20. stoljeća, zbog čega ću obraditi i radove koje su napisali Josip (Teofil) Harapin, Zlatko Posavac i Pavo Barišić.

2. Markovićeve zadaci u istraživanju hrvatske filozofske baštine

Na početku svojega govora Marković je najavio da će »prikazati u kratkoj crti filozofijske rad-

nike sinove naše domovine u prošla četiri vieka od 15. do 18.« i da će istaknuti »one pobude, koje nam današnjikom njihov rad podaje«. ¹⁰ Pritom je naglasio da će se usredotočiti na filozofe koji su »s one strane Velebita«. ¹¹ Na kraju govora odredio je zadatke kojima bi se trebali posvetiti istraživači hrvatske filozofske baštine:

1. izraditi popis hrvatskih filozofa;
2. ukazati na njihovu pripadnost hrvatskom filozofskom korpusu;
3. pronaći njihova djela;
4. ustanoviti naslove tih djela;
5. izraditi popis djelā hrvatskih filozofa;
6. djela hrvatskih filozofa prevesti na hrvatski jezik;
7. osnovati »pristojnu filozofijsku knjižnicu«. ¹²

Naime, prema Markovićevo mišljenju, proučavanje hrvatske filozofske baštine omogućit će lakše razumijevanje Platona, Aristotela i Plotina, a s njima i, tvrdi Marković, »krasno doba talijanske i u obće evropske renaissance«, čime ćemo »stupiti u uzvišeni hram umlja svjetskoga«. ¹³ Jer, tvrdi Marković, »samo onaj narod, koji si je stekao domovinu misli, prisvojio si je čvrsto i svoju tvarnu domovinu.« ¹⁴ Kao što se može zaključiti iz naslova, u članku ću se usredotočiti na ostvarenje zadataka koje je Marković istaknuo u svojem govoru, određivši ih kao važne u istraživanju hrvatske filozofske baštine.

Od hrvatskih filozofa koji su djelovali u razdoblju od 15. do 18. stoljeća i koji su svojim porijeklom spadali »onkraj Velebita«, Marković je imenovao njih dvadeset i trojicu. Pritom je, smatram, vrlo teško odrediti metodologiju koju je zauzeo pri prikazima pojedinih filozofa, jer je za gotovo svakoga od njih donio podatke različite naravi. Tako je, primjerice, za Sebastiana Dolcija naveo samo jedan govor koji je, misli Marković, bio »politično-moralna sadržaja«, ¹⁵ dok je za Nikolu

6 [Vladimir Filipović], »Uvodna napomena urednika uz fotokopiju rektorskoga govora prof. Franje Markovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1 (1975), str. 254.

7 Erna Banić-Pajnić, »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31 (2005), str. 29-42, na str. 30-31.

8 Banić-Pajnić, »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«, str. 30. Zadatke koje »bi još trebalo učiniti« Banić-Pajnić je zapisala na str. 32-41 svojega članka.

9 Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2011).

10 [Marković], »Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, str. 257.

11 Isto.

12 Isto, str. 272.

13 Isto, str. 273.

14 Isto.

15 Isto, str. 266.

Vitova Gučetića naveo biografske i bibliografske podatke te analizirao njegova djela.¹⁶ Pritom valja naglasiti da je za Andriju Kačića Miošića naveo samo dva podataka: da je rodom bio »iz Brista u Dalmaciji« i da je 1751. godine objavio djelo *Elementa Peripatetica*, koje se, izvještava nas Marković, temeljilo »po nauci Duns Scota.«¹⁷ Za druge je filozofe, primjerice za Jurja Dragišića, Klementa Ranjinu, Antuna Medu, Stjepana Gradića i Benedikta Staya, istaknuo četiri do pet djela. Bibliografske podatke o djelima koja je imenovao u govoru priložio je u »Opazkama«, da bi se, kako piše, odazvao »želji, koju su mi pisma s više strana izrazila.«¹⁸ U obradi hrvatskih filozofa uglavnom se koristio djelima triju pisaca: Cervom, Appendi-nijem i Überwegom.

Svoj nastupni govor Marković je započeo iskazima o dvojici najistaknutijih hrvatskih filozofa: Frani Petriću i Ruđeru Boškoviću. Premda je naglasio da je riječ o dvojici koji »stekoše trajno mjesto u svjetskoj poviesti filosofije«, Marković je Petrića i Boškovića odlučio obraditi »samo mimogred«.¹⁹ Bibliografske jedinice njihovih djela zapisao je u »Opazkama«. Pritom je istaknuo naslove ovih Petrićevih djela: *Nova de universis philosophia*, *Discussionum peripateticarum tomi IV*, *Della Poetica: La deca disputata*, *Della Poetica: La Deca istoriale* i *Della retorica*.²⁰ Od Boškovićevih je, pak, djela naveo naslove sljedećih: *Theoria philosophiae naturalis*, *De viribus vivis*, *De continuitatis lege*, *De divisibilitate materiae et principiis corporum* i *Philosophiae recentioris a Benedicto Stay versibus tradite libri X*.²¹ Kao što je to učinio za Petrića i Boškovića, naslove djela Marković je u »Opazkama« donio i za ove hrvatske filozofe: Jurja Dragišića, Klementa Ranjinu, Stjepana Gradića, Benedikta Rogačića, Benedikta

Staya, Stjepana Rožića i Nikolu Vitova Gučetića. Naslove djela drugih filozofa naveo je u samom izlaganju. Primjerice, za Benedikta Benkovića, Grgura Budisavljevića, Stjepana Nalješkovića i Ambroza Gučetića. U svojem govoru Marković je imenovao i dvojicu hrvatskih filozofa koji su obnašali dužnost rektora na padovanskom sveučilištu: Dinka Zlatarića i Ivana Križana.²² Uz to, za neke hrvatske filozofe naveo je i njihovo porijeklo, posebice za one koji su bili plemićkoga roda. Primjerice, za Stjepana Nalješkovića, Ambroza Gučetića i Nikolu Vitova Gučetića. Kada je pisao o Dragišiću, Marković je najprije izjavio da ga »krivo neki tudji pisci smatrahu Dubrovčaninom, ili dapače, morda porad njegova knjiženoga imena 'Georgius Benignus', Talijanom«, nakon čega je istaknuo da je Dragišić »Bošnjak, rodom iz Srebrenice«.²³ O Dragišićevu suvremeniku Grguru Budisavljeviću je, pak, izjavio da je bio »nizka roda«, da se školovao u Italiji i da se njegova djela čuvaju u knjižnici Samostana male braće u Dubrovniku.²⁴ Markovićev doprinos istraživanju hrvatske filozofske baštine u njegovu se govoru očituje i time što je, upućujući nas na izvore, dokazao da se Klementa Ranjinu »krivo smatra Talijanom; jerbo sam se u tiskanim djelih svojih zove Dubrovčaninom, i zna se, da se rodio u Dubrovniku g. 1482. od plemićke porodice Ranjinâ«.²⁵ Tom prilikom je u »Opazkama« zabilježio naslov jednog od Ranjininih djela, u kojem se taj hrvatski filozof potpisao kao Araneus Clement Raguseus.²⁶

Ipak, najveću pažnju Marković je posvetio Jurju Dubrovčaninu²⁷ i Nikoli Vitovu Gučetiću.²⁸ Za Gučetića je tako donio i podatke o njegovoj po-

16 Isto, str. 267-271.

17 Isto, str. 267.

18 [Franjo Marković], »Opazke.«, u: [Marković], »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, str. 275-279, vidi napomenu na dnu 275. stranice.

19 [Marković], »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, str. 257.

20 [Marković], »Opazke.«, bilješka 1, str. 275.

21 [Marković], »Opazke.«, bilješka 2, str. 276.

22 [Marković], »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, str. 258-259.

23 Isto, str. 260.

24 Isto, str. 261.

25 Isto, str. 262.

26 [Marković], »Opazke.«, bilješka 15, str. 277: »Aranei Clementis Ragusei Quodlibet declamatorium cum suis figuris et attestationibus ex sacris literis etc. Venetiae 1541, Brixii 1586 (ima dubrov. frat. knjižn. Bibl. Čulić pag. 240).«

27 [Marković], »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, str. 264-265.

28 Isto, str. 267-271.

litičkoj djelatnosti,²⁹ dok je u jednoj od bilježaka u »Opazkama« naveo naslove njegovih jedanaest djela.³⁰

Ovime bih završio prikaz sadržaja Markovićeve govora. U nastavku članka ću se usmjeriti na analizu njegovih zadataka i to tako da ukažem na njihovo izvršavanje.

3. Analiza Markovićevih zadataka u članku Erne Banić-Pajnić

Analizu zadataka koje je Marković naveo u svojem nastupnom govoru poduzela je 2005. godine Erna Banić-Pajnić u članku »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«.³¹ Uz to, Banić-Pajnić je istaknula i nove, vlastite zadatke koje je potrebno istražiti za pojedine od hrvatskih filozofa. Tako je, primjerice, zapisala točne podatke o naslovima djela i imenima gradova, odnosno knjižnica u kojima se čuvaju djela nekih hrvatskih filozofa, pri čemu je imenovala i filozofe koje je u svojem govoru naveo Marković, ali i one koje je Marković izostavio: Andriju Dorotića, Ignjata Đurđevića i Frana Trankvila Andreisa.³² Posebnu pozornost pritom je posvetila Nikoli Modruškom, Benediktu Benkoviću, Jurju Dubrovčaninu i Nikoli Vitovu Gučetiću. Za neke filozofe je, pak, navela samo naslove njihovih djela te naglasila da ih treba pribaviti, kao za, primjerice, djela koja su napisali Andrija Dorotić, Ignjat Đurđević, Ivan Polikarp Severitan, Fran Trankvil Andreis, Grgur Budsaljić i Klement Ranjina.³³ Potom je istaknula da treba osnovati arhive u kojima bi se čuvala građa koja se, primjerice, odnosi na korespondenciju hrvatskih filozofa sa suvremenima.³⁴

Jedan od zadataka koje je Marković naveo u svojem govoru bio je i taj da se treba pristupiti

i prevođenju djela naših filozofa. U svojem članku Banić-Pajnić je popisala važnija djela koja su prevedena, a donijela je i popis onih koja bi tek trebalo prevesti.³⁵ Uz to, odredila je još jedan od zadataka čijem bi izvršavanju trebali pristupiti istraživači hrvatske filozofske baštine: sastavljanje monografija o hrvatskim filozofima. Pritom je popisala monografije koje su dosad objavljene, a onda predložila filozofe koji također zaslužuju monografsku obradu.³⁶

Banić-Pajnić je zaključila da istraživačima hrvatske filozofske baštine jedan od zadataka svakako mora biti i izrada precizne bibliografije o hrvatskim filozofima. Pritom je podsjetila na bibliografiju koja je 1999. godine objavljena u *Scopusu*, časopisu studenata Hrvatskih studija, »u kojoj su pobrojani knjige, članci i napisi u periodičkim publikacijama u Hrvatskoj.«³⁷ Razlika u pristupu koji nam je, u usporedbi s Markovićem, ponudila Erna Banić-Pajnić je ta što se u svojem članku nije usmjerila samo na biografske i bibliografske podatke o hrvatskim filozofima, nego i na stanje njihove istraženosti, odnosno na zadatke koje bi o njima tek trebalo istražiti. Iz njezina članka se može zaključiti da su neki od zadataka koje nam je Marković postavio već djelomično realizirani, dok neki, nažalost, još nisu. Tako su, primjerice, djelomično istražena djela hrvatskih filozofa, neka od njih su prevedena, za neke filozofe napisane su monografije, a izrađena je i djelomična bibliografija. Prema mišljenju Erne Banić-Pajnić, potrebno je učiniti i sljedeće:

1. osnovati centralnu filozofsku knjižnicu u kojoj bi se čuvala djela hrvatskih filozofa;
2. raditi na prikupljanju građe, kako one koja potječe iz pera hrvatskih filozofa, tako i one koja se tiče radova o hrvatskim filozofima;
3. nastaviti s pisanjem monografija o hrvatskim filozofima;
4. nastaviti s radom na bibliografijama o hrvatskoj filozofiji;
5. napisati povijest hrvatske filozofije.³⁸

29 Isto, str. 267.

30 [Marković], »Opazke«, bilješka 34, str. 279.

31 Erna Banić-Pajnić, »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31 (2005), str. 29-42.

32 Banić-Pajnić, »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«, str. 33.

33 Isto.

34 Isto, str. 34.

35 Isto, str. 35-36.

36 Isto.

37 Isto, str. 37.

38 Isto, str. 32-37.

4. Istraživanja hrvatske filozofske baštine Ivica Martinovića

Premda mu to nije bila osnovna zamisao, realizaciji zadataka koje nam je u naslijeđe ostavio Marković uvelike je doprinio i Ivica Martinović u svojoj monografiji *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* iz 2011. godine.³⁹ Iz Martinovićeva uvoda doznajemo da je u monografiju, »uz tek reprezentativan uzorak teško dostupnih ispitnih tezarija i rukopisa, a na temelju genološkog istraživanja, upisano 116 imena, žanrovski su svrstana 366 djela i uočena 63 žanra.«⁴⁰ Razdoblje od 15. do 18. stoljeća Martinović je podijelio u četiri skupine: na ranu renesansu, u kojoj su obrađeni filozofi 15. stoljeća, zatim na kasnu renesansu, u kojoj su obrađeni filozofi 16. stoljeća, na barok, u kojem su obrađeni filozofi 17. stoljeća i na skupinu u kojoj je Martinović, nazvavši je »Filozofsko stoljeće«, obradio filozofe 18. stoljeća. U svakoj od tih skupina ili razdoblja Martinović je svakog filozofa predstavio tako što je naveo broj njegovih djela i tako što je istaknuo najvažnija djela koja je, potom, svrstao u pripadajući književni žanr. Primjerice, za Nikolu Modruškoga je zapisao da je začetnik »gnoseološkog diskursa u Hrvata« i rodonačelnik dijaloga, »najomiljenijeg žanra među hrvatskim renesansnim filozofima.«⁴¹ Od njegovih djela posebice je istaknuo *Defensio ecclesiasticae libertatis (Obrana crkvene slobode)*, o kojem je zaključio da je »rukopisni prvijenac hrvatske političke filozofije.«⁴²

Ranu renesansu Martinović je obradio tako što nas je, kao na prvoga filozofa kojim započinje to razdoblje, uputio na Ivana Stojkovića i njegova dva govora.⁴³ Potom je nastavio s prikazom rasprave *O trgovini i o savršenu trgovcu* Benedikta Kotruljevića, zatim ukazivanjem na filozofske motive u stihovima Jana Panonija, onda obradom dijaloga

O sreći smrtnikā Nikole Modruškoga, a razdoblje je zaključio genološkim istraživanjem djela koja su napisali Juraj Dragišić, Martin Nimira, Benedikt Benković i Nikola Statilić.⁴⁴ Tri glavna žanra koja je Martinović razlikovao u kasnoj renesansi bili su i duhovno štivo, platonovski dijalog te komentar.⁴⁵ Kao predstavnike duhovnog štiva istaknuo je Marka Marulića i Klementa Ranjinu, kao predstavnike platonovskog dijaloga izdvojio je Marka Marulića, Fran Trankvila Andreisa, Franu Petrića, Pavla Skalića, Nikolu Sagroevića, Nikolu Nalješkovića, Nikolu Vitova Gučetića i Miha Monaldija, dok je kao predstavnike komentara obradio Ivana Polikarpa Severitana, Grgura Budsaljića, Klementa Ranjinu, Nikolu Vitova Gučetića, Antuna Medu i Matiju Vlačića mladega.⁴⁶ Za razdoblje baroka Martinović je karakterističnima smatrao i, primjerice, ove žanrove: biografski leksikon Ambroza Gučetića, enciklopediju Antonija Zare, zbirku rasprava o peripatetičkoj prirodnoj filozofiji Jurja Dubrovčanina, priručnik za nastavu retorike Ivana Lukarevića te didaktički ep Benedikta Rogačića.⁴⁷ Tijekom 18. stoljeća hrvatski filozofi su se, tvrdi Martinović, »najčešće odlučivali« za pedagoške, pjesničke, književnoteorijske i historiografske žanrove.⁴⁸ Ovom prilikom izdvajam tek historiografske žanrove: biografske leksikone Ignjata Đurđevića, Serafina Cerve, Đure Bašića, Sebastijana Sladea te Baltazara Adama Krčelića i tezarij iz cijele filozofije Dominika Martinovića.⁴⁹

U svoju monografiju Martinović je uvrstio i tri priloga. Prvi je naslovio »Filozofska djela hrvatskih pisaca od 1400. do 1800.«,⁵⁰ drugi »Kronologija hrvatske filozofske baštine od govora Ivana Stojkovića 1424. do tezarija Josipa Franje Domina 1800.«,⁵¹ a treći »Klasifikacija hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća po žanrovima.«⁵² Sastavljanjem tih priloga Martinović je uvelike

39 Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2011).

40 Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 10.

41 Isto, str. 18.

42 Isto.

43 Isto, str. 12.

44 Isto, str. 11-36.

45 Isto, str. 38.

46 Isto, str. 38-48; 75-85.

47 Isto, str. 105-106; 112-113; 114; 116; 122-123.

48 Isto, str. 136.

49 Isto, str. 142-146; 183-185.

50 Isto, str. 209-324.

51 Isto, str. 325-447.

52 Isto, str. 448-544.

doprinio realizaciji nekih od zadataka koje nam je u naslijeđe ostavio Marković: izraditi popis hrvatskih filozofa, pronaći njihova djela, utvrditi naslove tih djela i izraditi njihov popis.

Inače, na Martinovićeve zasluge u ostvarenju Markovićevih zadataka još je 1999. godine u članku »Umijeće sintetičkog prikaza hrvatske kulture« ukazao Davor Balić.⁵³ Iz tog članka doznajemo da je Martinović »prvi od svih dosadašnjih povjesničara hrvatske filozofske baštine koji piše o genologiji hrvatske filozofije«,⁵⁴ zatim da Martinovićev rad »predstavlja kratku žanrovsku povijest hrvatske filozofije od 15. do 18. stoljeća«,⁵⁵ kao i to da »genološki pristup koji inagurira Ivica Martinović otvara nove mogućnosti za istraživanje hrvatske filozofske prošlosti.«⁵⁶ I na temelju toga zaključujem da je Martinović uvelike doprinio realizaciji zadataka koje je postavio Marković, posebice po pitanju popisa djela hrvatskih filozofa. Isto tako, rezultati Martinovićeva istraživanja hrvatske filozofske baštine daju nam uporište za daljnja istraživanja, ponajprije onih koja se tiču mjesta (gradova i knjižnica) u kojima se nalaze djela hrvatskih filozofa. Ipak, najveći doprinos Ivice Martinovića je, smatram, taj što je djela hrvatskih filozofa razvrstao po žanrovima, zatim što je upozorio na one hrvatske filozofe koji su često bili zapostavljeni u ostalih istraživača hrvatske filozofske baštine, pri čemu posebice mislim na filozofe iz 18. stoljeća. No, Martinovićevim doprinosom može se smatrati i to što je u brojnim djelima prepoznao, pa i otkrio filozofsku komponentu, a koja do danas ili nije bila zamijećena ili joj nije bila posvećena primjerena pozornost.

5. Hrvatski filozofi 19. i 20. stoljeća

Premda istraživanja o hrvatskim filozofima koji su djelovali tijekom 19. i 20. stoljeća dosad

nisu poduzimana sustavno, istraživači hrvatske filozofske baštine ipak nisu sasvim zanemarili filozofe iz tih dvaju stoljeća. Da bi imali uvid u kontinuitet hrvatske filozofske baštine od njezinih početaka do današnjih dana, u poglavlju ću izdvojiti radove nekolicine istraživača koji su obradili hrvatske filozofe 19. i 20. stoljeća. Pritom naglašavam da filozofi koji su živjeli i djelovali u tim dvama stoljećima svakako zaslužuju zasebnu studiju.

U svojem radu »Razvitak filozofije kod Hrvata« Josip (Teofil) Harapin je naveo nekolicinu hrvatskih filozofa iz 19. stoljeća: Filipa Varešanina, Rafu Barišića, Simeona Čučića-Vučenovića, Ferdinanda Antuna Albelya, Ivana Jurića, Đuru Pulića, Fran-Antu Perića, Vinka Pacela i Antu Petrića.⁵⁷ No, Harapin je izdvojio i hrvatske filozofe »novijeg razdoblja«, od kojih ovom prilikom izdvajam Franju Markovića, Đuru Arnolda, Alberta Bazalu, Pavla Vuk-Pavlovića i Stjepana Zimmermanna.⁵⁸ Osim Harapina, o hrvatskim filozofima 19. stoljeća pisao je i Zlatko Posavac u članku »Filozofija u Hrvatskoj 19. stoljeća: historiografski pregled«.⁵⁹ Nakon pregleda ranijih razdoblja hrvatske filozofije, Posavac je za razdoblje 19. stoljeća naveo čak pedeset i petoricu hrvatskih filozofa.⁶⁰ Djelomični pregled filozofa 19. stoljeća dao je i Branko Bošnjak u trećem svesku svoje *Povijesti filozofije*.⁶¹ Nakon šturog pregleda filozofa latinista, Bošnjak je obradio filozofsku misao Josipa Stadlera, Ante Bauera, Franje Šanca i Stjepana Zimmermanna.⁶²

Značajan doprinos istraživanju hrvatske filozofske baštine 19. i 20. stoljeća zahvaljujemo i hrestomatiji koju je, naslovivši je *Novija hrvat-*

57 Josip (Teofil) Harapin, »Razvitak filozofije kod Hrvata«, *Croatia sacra: arhiv za crkvenu povijest Hrvata* 11-12 (1943), br. 20-21, str. 165-167.

58 Harapin, »Razvitak filozofije kod Hrvata«, str. 167-172.

59 Zlatko Posavac, »Filozofija u Hrvatskoj 19. stoljeća: historiografski pregled«, *Praxis* 4 (1967) br. 3, str. 385-405.

60 Posavac, »Filozofija u Hrvatskoj 19. stoljeća: historiografski pregled«, str. 391-405.

61 Branko Bošnjak, *Povijest filozofije: razvoj mišljenja u ideji cjeline*, knjiga treća (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1993), str. 610-649.

62 Bošnjak, *Povijest filozofije: razvoj mišljenja u ideji cjeline*, knjiga treća, str. 627-632.

53 Davor Balić, »Umijeće sintetičkog prikaza hrvatske kulture«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 25 (1999), str. 231-250.

54 Balić, »Umijeće sintetičkog prikaza hrvatske kulture«, str. 239.

55 Isto.

56 Isto, str. 242.

ska filozofija, priredio Franjo Zenko. U njoj su obrađena ova šestorica hrvatskih filozofa: Franjo Marković, Đuro Arnold, Albert Bazala, Stjepan Zimmermann, Pavao Vuk-Pavlović i Vladimir Filipović.⁶³ Osim prikazā njihovih biografija i filozofske misli, u hrestomatiji su objavljeni i neki od njihovih filozofskih tekstova.⁶⁴ Uz to, 2001. godine je iz Zimmermannove ostavštine objavljena knjiga o hrvatskoj filozofiji i kulturi.⁶⁵ Zimmermann je u njoj pisao o onim filozofima u Hrvatskoj koji su u svećeničkom redu, kako kaže, bili »tisuću godina«.⁶⁶ Što se pak, tiče hrvatskih filozofa iz 19. stoljeća, iscrpno je istražio rad Antuna Bauera,⁶⁷ dok je druge filozofe spomenuo tek usput.

Pregled hrvatskih filozofa koji su živjeli i djelovali u 19. stoljeću priopćio nam je i Pavo Barišić u članku »Glavne struje hrvatske filozofije u 19. stoljeću« iz 2005. godine.⁶⁸ Svoj članak Barišić je započeo onim filozofima koji su djelovali na kraju 18. i početkom 19. stoljeća, od kojih je najiscrpnije obradio Šimuna (Simeona) Čučića i njegovo glavno djelo *Philosophia critice elaborata*.⁶⁹ U poglavlju pod naslovom »Od pozitivizma do praktične filozofije« Barišić je istaknuo filozofe koji su se bavili političkom filozofijom, od kojih izdvajam Antu Starčevića, Eugena Kvaternika i Franju Račkoga.⁷⁰ U sljedećem poglavlju, koje je naslovio »Neoskolastika«, Barišić je naveo Antuna Kržana, Cvjetka Grubera, Josipa Stadlera i Antuna Bauera.⁷¹ Svoj pregled filozofā 19. stoljeća

završio je filozofima koji su predavali na sveučilištu ili u školama. U poglavlju »Akademska i školska filozofija« istaknuo je Franju Markovića, Đuru Arnolda, Vinka Pacela, Josipa Glasera i Stjepana Basaričeka.⁷²

6. Prijedlozi novih zadataka u istraživanju hrvatske filozofske baštine

Neki od zadataka koje nam je Marković postavio prije 130 godina su ostvareni ili nadmašeni, neki su ostvareni tek djelomično, a neki uopće nisu dobili pažnju kakvu zaslužuju. Tako mogu zaključiti da je popis hrvatskih filozofa, posebice onih koji su živjeli i djelovali u razdoblju od 15. do 18. stoljeća, načinjen gotovo u cijelosti, zatim da je pronađen veliki broj njihovih djela, ali zaci-jelo još uvijek ne svih, a o centralnoj filozofskoj knjižnici još se i ne govori. Isto tako, naglašavam da su nove povijesne okolnosti i razvoj tehničkih mogućnosti doveli do novih zadataka. Neke od organizacijskih preduvjeta za njihovu realizaciju već imamo, pri čemu ponajprije mislim na Hrvatsko filozofsko društvo i Institut za filozofiju, kao i na časopise koji objavljuju radove iz povijesti hrvatske filozofije, poput *Priloga za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. No, osim *Priloga*, članke posvećene hrvatskoj filozofiji redovito objavljuju i časopisi kao što su, primjerice, *Filozofska istraživanja*, *Dubrovnik*, *Marulić*, *Mogućnosti*, *Cris*, *Colloquia Maruliana*. Zadaci koje je preostalo izvršiti također su vrlo važni:

1. nastaviti s prevođenjem djelā hrvatskih filozofa, pri čemu bi trebalo nastojati da ih se objavi u dvojezičnom izdanju;
2. transkribirati djela hrvatskih filozofa;
3. pristupiti digitalizaciji djelā hrvatskih filozofa.

Ostvarenjem i ovih zadataka, koji bi nam omogućili cjeloviti uvid u opus hrvatskih filozofa, bilo bi, kako nama tako i budućim naraštajima, moguće još bolje napredovati u proučavanju hrvatske filozofske baštine, te na još boljim uporišti-

63 Franjo Zenko (priređivač sveska), *Novija hrvatska filozofija*. Hrestomatija filozofije, svezak 10 (Zagreb: Školska knjiga, 1995). str. 31-45; 129-145; 197-212; 289-303; 389-405; 463-477.

64 Zenko (priređivač sveska), *Novija hrvatska filozofija*. Hrestomatija filozofije, svezak 10, str. 47-128; 147-195; 213-287; 305-388; 407-462; 479-533.

65 Stjepan Zimmermann, *O hrvatskoj filozofiji i kulturi*, priredio Ivan Čehok (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2001).

66 Zimmermann, *O hrvatskoj filozofiji i kulturi*, str. 11.

67 Isto, str. 81-100.

68 Pavo Barišić, »Glavne struje hrvatske filozofije u 19. stoljeću«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31 (2005), str. 243-253.

69 Barišić, »Glavne struje hrvatske filozofije u 19. stoljeću«, str. 244.

70 Isto, str. 245-246.

71 Isto, str. 247-248.

72 Isto, str. 249-251.

ma prikazati doprinos hrvatskih filozofa europskoj filozofskoj misli.

7. Zaključak

U članku sam popisao zadatke o istraživanju hrvatske filozofske baštine koje nam je postavio Franjo Marković u svojem rektorskom govoru iz 1881. godine. Nakon toga sam izvršio njihovu analizu od Markovićeva vremena do današnjih dana. Posluživši se člankom Erne Banić-Pajnić, stekao sam uvid u to koji su od njih izvršeni, a koje bi tek trebalo učiniti. U članku sam zaključio da doprinos izvršavanju Markovićevih zadataka zahvaljujemo i monografiji *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* Ivica Martinovića. Uz to, izdvojio sam i neke od istraživača hrvatske filozofske baštine koji su u svojim radovima obradili filozofe 19. i 20. stoljeća.

Dva su razloga analize zadataka istraživanja hrvatske filozofske baštine: onaj izvanjski, koji se odnosi na 130. godišnjicu Markovićeva rektorska govora i onaj suštinski, koji se odnosi na stanje istraženosti hrvatskih filozofa i hrvatske filozofske baštine.

Na temelju poduzetih istraživanja zaključio sam da je dio zadataka ostvaren, kao što je, primjerice, objavljivanje bibliografija i monografija o pojedinim hrvatskim filozofima. No, potrebno je učiniti još mnogo toga. Primjerice, nastaviti s prevođenjem djela, transkribirati ih, te pristupiti njihovoj digitalizaciji.

Summary

Towards 130th Anniversary of Marković's Rectorial Speech (1881): Accomplished Tasks Related to Research of Croatian Philosophical Heritage

Key words: Franjo Marković, Erna Banić-Pajnić, Ivica Martinović, Josip (Teofil) Harapin, Zlatko Posavac, Pavo Barišić, Croatian philosophical heritage

In this paper I elaborated on the speech that Marković held in 1881, on the occasion of assuming the position of Rector of Zagreb University. In this speech Marković defined the tasks that researchers of Croatian philosophical heritage should be devoted to: elaborate the list of Croatian philosophers; indicate their affiliation to Croatian philosophical corpus; find their works, establish titles of those works, elaborate list of works; translate them into Croatian language; found a "decent philosophical library". Researchers of Croatian philosophical heritage also emphasized the importance of Marković's speech. Some of the tasks singled out in Marković's speech were accomplished by Ivica Martinović in the monograph *Genres of Croatian philosophical heritage from the fifteenth to the eighteenth century*, in which he comprised a bibliography of philosophical works of Croatian authors. In the paper I singled out those researchers who pursued the work of philosophers of 19th and 20th century. Finally, I listed the tasks that should be accomplished considering the new technology achievements.